

BUDAPESTI LEVELEK.

I.

Deczemb. 25. 1887.

A mi karácsoni ünnepünkről s az unitarismus állásáról írok oda benn való hitrokoninknak, figyelmöket ránk vonni, az áldozni képeseknek egy nagy célért áldozatkészségét fölbuzditni kívánva, későn bár, a mint ez időszaki folyóirat megjelenése engedi, de tán nem elkésve.

Buzgóságban egyesülve voltunk, ihletve, áhítatos hangulatban. Öröm volt végig nézni közönségünken. Eszembe jutott az evangéliumi mondat: a sokaságnak pedig, mely együtt vala, szívök és lelkök egy vala. Az ur asztalánál 27 férfi, 23 nő jelent meg. Nagy szám ez szülemlő egyházunkban, mely a kezdet és téli közlekedés nehézségeivel, egyszersmind pedig a nagyvárosok dermesztő közönyével küzd. De küzd remények közt, létért és életért sokat áldozva. . . . Az Isten előtt egyenlők közt elől volt Dániel Gábor főispán főgondnok, a ki látogatóba és ünnepelni jött itt élő nevét viselő, országos képviselő fiához. Hajós János helybeli ekkleziiai gondnok, ministeri tanácsos, Bedő Albert országos főerdőmester, ministeri tanácsos, Szentiványi Gyula királyi kuriai bíró, a ki csak nem rég költözött fel a fővárosba s a kiben egyházunk — a mint ügyünk iránti érdeklődése mutatja — erős tagot nyert, Sebes Pál, Buzogány Áron osztálytanácsosok, Székely Ferencz kir. főállamügyészi helyettes, Székely Elek és Ürmösy Miklós ministeri titkárok, Kovács Gyula és Géza ministeri fogalmazók, Telkes Simon, a ki a nők számára egy renaissance stylben készült gazdag aranyozású kelyhet ajándékozott az ur asztalára, Farkas Sándor, Becsák János és a lassanként növekedő, tanuló, iparos és kereskedő ifju nemzedék. Megjegyzem — minden célzás nélkül — hogy Ferencz Károly kir. kuriai bíró, Halmágyi Sándor, kir. táblai bíró, Végh József, Xantus János, dr. Sebes Károly, és még sok érdemes hitrokonunk, kikre minden jó ügyben számíthatunk, nem volt a gyülekezetben.

Az ágostai hitvallásuk Deáktéri gymnasiuma nagy hall-termében tartók — mint 1882 óta rendszeren — isteni tiszteletünket, minden egybegyülésért 10 frtot, télen fűtésért 3 frtot, a budapesti állami polgári és elemi tanítóképezdei ifjuságnak, mely harmoniumkisérettel énekel, évenként 50 frtot fizetünk. 200—220 frtba kerül egy éven át nyilvános imádkozásunk.

Papunk, Derzsi Károly ur — a ki derék nejjével a mult évben ajándékozott ekklézsiánknak egy, az urvacsorai kenyérhez szükséges, remek készítésű tányért — lapidaris stíllel irt, lelkesedve előadott beszédével s költőiesen vallásos agendájával magasztossá tette hallgatói karácson ünnepét, emlékezetessé ez évben utolsó istenitiszteletünket . . . Derzsi egyházi beszédeit survacsorai agendáit pappá készülő ifjaink figyelmébe merem ajánlani. Az új idők s főleg angol-amerikai hitokonink theologiai felfogásának üde, szabad szelleme lengi át e beszédeket és előadást, s a tartalom és eszmék változatos szépsége annyira leköti értelmes hallgatóinak figyelmét, hogy néha óra-perczekig egyetlen nesz sem hallható, minden szem és lélek a szónokon csüng. Az Unitárius kis könyvtár — mely Derzsi önálló gondolkozásmódjának és egészen saját uton járó szellemének műve, s a mi neki már eddigi füzeteivel is egyházi írói nevét biztosítja — nyújt ebből itt-ott egy kis izlettetőt az érdeklődőknek. Ha az 1868—1871-iki kicsiny unitárius kezdetet, anyaekklézsiánk megalakulása s papunknak 1882 ben közénk jövele bizonytalan kilátásaival és mai általános helyzetünkben s az urvacsorai ünnepünkben nyilvánuló tényekkel összehasonlítjuk: lehetlen ebből a jelenben öröme okot, jövő teendőinkre tanúságot, a nehézségekkel szemben vigasztalót és némi bátorítót nem találunk.

Anyaekklézsiánk fenn érintett s alakult és alakulóban levő két fiók-egyházunk hiveinek létszáma, ha lassan is, de folyvást gyarapodó physikai és erkölcsi erőösszeget képvisel. Ez biztató kezessége a jövőnek. Az az aggodalom, hogy igen lassu a szaporodás, hogy nincs ifju sarj, súlyából már is sokat vesztett. Ha kidőlnek a kétségkívül nehéz pályán munkásai, már is vannak — csak lelkök legyen az ösöké — a kik helyöket betöltsék. Növekedik itt most és mindaddig növekedni fog munkás férfi és ifju nemzedék, míg Budapest Magyarország fővárosa lesz. A mely ifjunak nemesb becsvágya s felsőbb erő- és hivatásérzete van, mindig törekedni fog a művészetek és irodalom, a parlament és kormány, valamint a legfelsőbb igazságszolgáltatás központjára jutni. De a tudományos intézetek és tudós körök, a kormányi és felsőbb bírósági hatóságok

maguk is válogatják ki az országban feltűnt s mások felett kimagasló tehetségeket, s az emelkedés és kiválás e különböző utain a mi egyházunk is gyarapodni fog, a mint legujabban is történt, ha csak — a mit nem tartok lehetőnek — egy nagy politikai és választási reactio szabad intézményeinket s a dolgok természetes és észszerű fejlődését föl nem forgatja. Én bizom, hogy az unitarismus életfájának nem fog megfogyni termő ereje. Küzdeni és nélkülözni megtanult kised egyházunk állítani fog elé, az idővel haladó iskoláink nevelni fognak jeles ifjakat, a kik tudás, munkaképesség és hazafias érzület által magukra vonják a felsőbbek figyelmét s itt fenn erejöknek megfelelő pályát vivnak ki.

A közelebbi hat év tényei és az egyházunk belső életében történt események összehasonlítása anyagi erősödésünket is igazolja. A főváros nagylelkű ajándékából nyert rendkívüli értékű templomhely, a bérházak építhetésére adott engedély, s a templomépitésre, valamint a papi állomás állandósítására gyűlt szerény, de nem kicsinyelhető kettős alapunk, a tekintélyes számu és becses könyvtár, urasztali fölszerelésünk, a mit nemrég egy férfi közönségünknek való aranykehelyyel és az urvacsorai borhoz való és több száz forintba került kannával jobbadán önkéntes adakozásból gyarapítottunk, élénk hitelétről adnak jelt s jogosulttá teszik a további fejlődés iránti reményt. Midőn a templomhelyet kérelmeztük, a döntő szavu férfiak egyike a rokonszenv hazafias melegével mondá nekünk: „hogyne adnók meg a legmagyarabb egyháznak méltányos kérése tárgyát? A fővárosnak nagy érdeke, hogy azon a helyen, hová az unitariusok templomhelye ki van jelölve, egy hazafias, erős kis magyar telep keletkezzék.“ Valóban, a főváros sorsa intézőinek eléggé meg nem hálálható jótéteményénél csak érzületek nemessége nagyobb!

A lefolyt idők történetei egybehasonlításánál gyülekezetünk szeme s kegyeletes érzelmei egy sokéremű tagján nyugosznak meg, a ki husz év előtt az egyház ünnepelt választottjaként, a közöröm tüntetési közt foglalt diszes állást a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumban, teljesen megfelelve a köz várakozásnak sikeresen munkálkodott, s nem egyszer önálló, uttörő munkát végzett a népnevelési legnehezebb és legkényesebb szakban, s fölfogásának könnyüesége, kidolgozásainak alapossága és gyorsasága által hitelét hamar megalapítva, magát oly szükségessé tudta tenni, hogy a tervező, törvényalkotó és reformmunkára kiküldött bizottságokban igen sokszor mint jegyző és a terveket fogalmazó tag vett részt. Kormányi nehéz tiszte mellett egyházunk érdekeit hiven, áldozattal, sokszor önmegtaga-

dólag és látható sikerrel szolgálta. 14 éven át a fővárosban élő kevés számú hitrokonait, mint pap, minden díj nélkül, tisztán vallásos buzgalmánál fogva, a hit vigaszaival eltette, minden papi teendőket végzett s egy fővárosi unitárius anyaegyház gyöngé csiráját szívében szeretettel melengette már akkor, mikor itt e név még oly idegen volt s viselőit keresztül és lenézték. E férfi Buzogány Áron. Egy szép ész, egykor hatalmas munkaerő, mindenben önálló gondolkozású és ítéletű ember s társai közül kiváló, egyénisége által s a szív és lélek nemes vonásaival erősen kidomborodó hazafias jellem, a ki most a hivatalos élet zaja és küzdelmei elől félrevonulva nyugalomban él. Számos tehetséges ifjunak nyílt alatta hasznos munkatér: tanfelügyelők, polgári és népiskolai igazgatók és tanárok köszönhetik az ő közbenjárásának szerencséjüket. Az ország minden részében lehet látni részben általa jó álláshoz jutott tanférfiakat. Minden unitárius érdekbuzgó gyámolítóra talált benne. A mint éljenző szerencsekivánatokkal üdvözöltük őt két évtized előtt emelkedésében: oly meleg rokonszenvünkkel s áldásunkkal kísértük nyugalomba menését. Akkor ujjongó örvendezők sokasága, most az egész unitárius egyház magával vitt szeretete és elismerése környezi, mely szorongva tudakozódik önmagában: ki lép e derék férfinak és hiv unitáriusnak a nem tövisnélküli pályán üresen hagyott helyére? Képviseelőink, a püspök ur és főtanács erkölcsileg kötelesek soká képviseletlenül nem hagyni a vallásügyi kormányznál egyházunkat, melyet ily mostoha sorsra csak a III. Károly és Mária királyné abszolút uralkodása alatti kormányok voltak képesek juttatni. Minket a vallás- és közoktatásügyi kormányznál nem gyakornoki vagy fogalmazói, de egy előkelő hivatali állomás alkotmányos jogainknál s az állam iránt tett és teendő szolgálatainknál fogva Isten s világ előtt megillet. Én a Buzogány nyugalmaztatása alkalmából titkári ranggal egy unitáriusnak kineveztetését jogszerint követelhetőnek és követendőnek tartom.

Még egy testvéri szót a messze keleten élő testvérekhez.

A főváros telekadománya azon föltételhez van kötve, hogy templomunkat öt év alatt fölépítsük. Három év már eltelt. Ha a kikötött időben legalább munkához nem kezdünk, koczkáztatjuk a 40--50,000 frtot megérő adományt s tán egész jövőnket. 1873-ban itt járt angol és amerikai hitrokonaink kilátásba helyezték, hogy a mennyit mi gyűjtünk, annyit ők is adnak. De a kettő is alig lesz elég templomra. A bérház megépítésére egyéb forrás kell. Az egyházközönség vagy más vagyonos hitrokonunk adhatná ezt kölcsön.

A főváros legjobb helyén — husz évi adómentesség mellett — a bérek kiadnák a törlesztési tőkét is, a kamatot is. E kölcsön 5—6 száztóli biztos kamatot bizonyára adna. Hol s mily elhelyezéssel lehet mostanában akkorát kapni? Levelem ezen pontja pénzügyet illet, itt nincs helye egyébnek, mint száraz beszédnek és számításnak. Csak annyit érintek, hogy ha ott benn levő hitrokonaink helyeslik előbbi fejtegetéseimet s budapesti egyházunkat a magyar fővárosban oly szűkéségesnek tartják, a minő valóban, szivleljék meg a kérdést főleg az öt év szempontjából s gondoljanak valami módot czélunk elősegítésére.

Ezeket újévi gondolatokul eszmecsere végett mondám el a Keresztény Magvető tartalmának változatosságáért. Következő leveleimben a következő füzetekben egyebekről.

JAKAB ELEK.

VAN-E HELYE AZ UNITÁRIUSOKNAK AZ ALAKULÓ MAGYAR PROTESTÁNS TUDOMÁNYOS IRODALMI TÁRSASÁGBAN?

E kérdés felett egy egész kis irodalom kezd fejlődni a protestáns lapokban. Részünkről egyelőre legalább tartózkodni fogunk érdemileg hozzászólani. Mert mi egyáltalában fel nem vetettük e kérdést, s hogy felmerülhessen se gondoltuk. Mi abban a meggyőződésben, hogy a tudománynak nincs hitvallása, örömmel fogadtuk a felhívást, mely a szóban levő irodalmi társaság megalakítására bocsátattatott ki. Melegen ajánlottuk azt egyházköreinknek, lelkészeinknek s általában egyházunk tagjainak. (L. Ker. Magv. 1887. évi máj.—jun. füz. 215 l.) Most is mellette vagyunk, mert egy tudományos irodalmat, gyenge erőnk és tehetségünk szerint, támogatni erkölcsi kötelességünknek ismerjük. S jól esik tapasztalnunk, hogy ha vannak is, a kik minket abból kizárandóknak tartanak, vannak mások, a kik a tudományt velünk együtt nem tekintik egyik vagy másik confessióval azonosnak. E közlemény célja a protestáns lapokban megjelent különböző nyilatkozatokat egymás mellé állítva megismertetni. Önmagunk iránti kötelességünk azokat számba venni.

Az unitáriusoknak az alakuló irodalmi társaságból leendő kizárása iránt az első felszólalás Debreczenből származott. Csiky Lajos debreczeni ev. ref. tanár uré az érdem, hogy e kérdést napirendre hozta. Megelőzőleg is lehetett itt-ott egyes hangokat hallani az unitáriusokkal való szövetkezés ellen. De ezek csak olyanok voltak, mint a midőn valaki egy nagy tömegben, hogy zavart csináljon, úgy titokban elkiáltja magát, az emberek egy része azonban e kiabálást számba se veszi, más része meg jóízűen nevet rajta. Csiky L. ur adott e kérdésnek komolyabb jelentőséget lapjában, a „Debreczeni Prot. Lap“ ez évi 3. számában megjelent „Néhány őszinte szó a Magyar Prot. Tudományos Irodalmi Társaság ügyében“ című cikkével. Csiky ur, úgy látszik, éppen a tömegből itt ott fölhangzott eme felkiáltások után indult el; mert a mint maga mondja cikkében, az ország különböző részeiben megfordulván és a társaság ügye iránti hangulatot tanulmányozván,